

Stilistika na mreži

Janko Tomić. 1875./2019. *Hrvatska stilistika*.

<https://stilistika.org/janko-tomic-hrvatska-stilistika>.

i Ivan Filipović. 1876./2018. *Kratka stilistika*.

<http://www.stilistika.org/ivan-filipovic-kratka-stilistika>.

Urednik: Krešimir Bagić.

Portal www.stilistika.org pokrenut 2015. u sklopu Katedre za stilistiku Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu zasad je jedini hrvatski portal koji je u najširem smislu posvećen stilu i njegovoj ulozi u različitim oblicima jezičnoga izričaja – od književnoumjetničkoga do svakodnevnoga. U sklopu portala dostupna je i e-biblioteka u kojoj je dosad objavljeno više od desetak naslova koji se bave stilom, stilistikom i stilističkim postupcima. Ovdje predstavljamo dva povijesna naslova, *Hrvatsku stilistiku* autora Janka Tomića, izvorno objavljenu 1875., i *Kratku stilistiku za građanske i višje djevojačke škole*, izvorno objavljenu 1876. Oba e-izdanja iznimno su vrijedna ne samo zbog činjenice da su javno i besplatno dostupna na mreži širokomu krugu korisnika, nego su i prva ponovljena izdanja tih knjiga nakon više od 140 godina od objave prvih izdanja. S obzirom na vrijeme njihova nastanka svakako je zanimljiv i metajezik kojim su pisani. I Filipović i Tomić za stil upotrebljavaju naziv *slog*, u *Kratkoj stilistici stilistika* se naziva *naukom o slogu*, a za skup izraza ili fraza nekoga pisca upotrebljava se naziv *frastika* i sl., tako da su oba priručnika ujedno dobra istraživačka građa filolozima, povjesničarima jezika, terminolozima... O stilističkim vrijednostima *Hrvatske stilistike* i *Kratke stilistike* te o njihovu utjecaju na suvremena stilistička promišljanja razgovaramo s prof. dr. sc. Krešimirom Bagićem, glavnim urednikom portala [stilistika.org](http://www.stilistika.org) i urednikom obaju izdanja.

HJ: Iako su objavljene u razmaku od samo godine dana i sastavljene kao srednjoškolski udžbenici unutar vjerojatno istoga nastavnoga programa koji je tad vrijedio u obrazovnome sustavu, možete li izdvojiti glavne razlike u koncepciji Filipovićeve i Tomićeve stilistike.

KB: Oni koji su izvornike tih knjiga držali u rukama najprije su zamijetili razliku u opsegu. Tomićeva je stilistika gotovo triput opsežnija od Filipovićeve. Glavni je razlog tomu Tomićeva sklonost obilatome oprimjerivanju svake tematizirane pojave ili postupka. Kad recimo govori o vrstama opisa, tzv. opis značaja (znamenite osobe), Tomić ilustrira s čak 25 primjera. Filipović također oprimjeruje pojave o kojima piše, ali sa znatno manje potvrda. Koncepcijski, oba autora shvaćaju stilistiku kao disciplinu

koja se bavi pisanim izrazom te koja se načelno može razdijeliti na stilistiku pjesme i stilistiku proze. Izvedbeno, Tomić se uglavnom bavi opisom i razvrstavanjem različitih oblika proze, dok Filipović s jednakom pomnjom nastoji objasniti prirodu poezije i prirodu različitih vrsta proznoga pisma. U Tomićevu su priručniku iscrpnije prikazani pojavni oblici pisama, opisa, pripovijesti i rasprava, a u Filipovićevu nalazimo versifikacijski nauk te opće i posebno razvrstavanje pjesništva, čega u Tomića nema.

HJ: Na kojim književnoteorijskim zasadama oba autora temelje svoje udžbenike? Jesu li im uzor bili stilistički priručnici autora iz drugih europskih zemalja, nacionalni autori i vrela ili su se oslonili na klasične/antičke poetičke i retoričke izvore?

KB: Valja imati na umu da su i Tomićeva i Filipovićeva knjiga udžbenici, tj. da posreduju dobrim dijelom poznatu građu. Oba se autora u predgovorima koriste toposima retoričke skromnosti ističući da su potrebi za zasnivanjem hrvatske stilistike nastojali doskočiti kao praktičari kad to već nije učinio nitko vrsniji od njih. I Tomić i Filipović naglašavaju da njihovi priručnici ne teže za izvornošću nego za korisnošću. Tomić otkriva da se pri pisanju *Hrvatske stilistike* služio njemačkim priručnicima koje potpisuju Ch. F. Falkmann, Carl Georg Högelsberger, Josef Kehrein, Ernst Ludwig Ritsert i Fridolin Wagner, Otto Lange i P. Nikol. Schleiniger. K tome u dijelu o prozi koristio se *Teorijom proze* beogradskoga profesora Vladimira Vujića. Njegov kolega Ivan Filipović navodi da mu je uzor bila mala stilistika češkoga gimnazijskog profesora Vojtěcha Lešetickoga. Budući da se stilistika oblikuje upravo u 19. stoljeću te budući da sam pojam stil preuzima od retorike, i u priručnicima naših autora vidljivi su tragovi klasičnoga retoričkog nauka. Obje hrvatske stilistike donose učenje o figurama, podjelu na tri stila (niži, srednji i visoki), ali i razdiobu govora. U objema su naposljetku vidljivi elementi

STILISTIKA

Janko Tomić Hrvatska stilistika

IV. Pripoviest (narratio)

Pripoviedati znači riečmi predočivati nešto kazivati, pričati), što se je jednom ili zaista dogodilo, ili se samo u pameti uzima, kao da se je dogodilo ili bi se moglo dogoditi. Ako je ovako izlaganje, kazivanje ili pričanje u nekoj svezi: zovemo ga pripoviedka, poviest ili historija.

(iz *Hrvatske stilistike* Janka Tomića, izvor: <https://stilistika.org/iv-pripoviest-narratio>, pristupljeno 16. listopada 2019.)

poetike (osobito u Filipovića) te gramatike (u Tomića navlastito sintakse, a u Filipovića leksikologije).

HJ: Primarna namjena i Tomićeve i Filipovićeve stilistike bila je, kako kažete, pedagoška. Oba su autora bili gimnazijski profesori, a u predgovorima svojih udžbenika i jedan i drugi autor ističu potrebu za hrvatskim stilističkim priručnicima. Iz toga se zaključuje da je u tadašnjoj školskoj praksi stilistika imala važniju ulogu nego danas, odnosno da je tada postojala jača svijest o tome da je njegovanje i poznavanje dobrog stila važno i u pisanoj, ali i u govorenoj komunikaciji. Zašto je u 19. stoljeću, barem u drugoj polovici kad su objavljena ova dva priručnika, stilistika bila važna u sklopu nastave jezika?

KB: O tome možemo samo nagađati. Izvjesno je, međutim, nekoliko stvari. Prvo, u tadašnjoj se nastavi puno pažnje posvećivalo različitim oblicima govornoga i pisanoga izražavanja te razvijanju različitih tehnika njihova unapređivanja. Drugo, filologija je tada bila neusporedivo važnija znanstvena grana nego što je to danas. Treće, nastava hrvatskoga jezika slijedila je razrađene modele nastave njemačkoga jezika. Četvrto, njegovanje hrvatskoga jezika u Austro-Ugarskoj bilo je iznimno važno za očuvanje, učvršćivanje i razvoj kulturnoga i nacionalnoga identiteta Hrvata.

Pojava tih dvaju priručnika u nepunih godinu dana znak je da su tadašnji hrvatski pedagozi i filolozi držali korak s globalnim događanjima. Kako rekoh, stilistika se u prvoj polovici 19. stoljeća tek konstituirala kao nova znanstvena paradigma. Najčešće se kao njezini utemeljiteljski spisi navode *Lehrbuch der Stilistik* Nijemca S. H. A. Herlinga iz 1827., Wocesterova studija *A Treatise on Style* iz 1846., *Essai d'une théorie du style* francuskog profesora Edmonda Arnoulda iz 1851. i *The Philosophy of Style* Herberta Spencera iz 1852. Sam pojam stilistika francuski rječnici kao naziv za znanost o stilu prvi put bilježe 1872. To je samo pet godina prije pojave Tomićeve *Hrvatske stilistike*. Za mene je to uistinu fascinantan podatak!

Zašto je u 19. st. stilistika bila važnija u nastavi jezika nego danas? Usudio bih se reći: nastava jezika tada je bila važnija nego danas. A kad se o jeziku ozbiljno misli, kad se usredotočujemo na detalje i finese, stilistika je nezaobilazna. Briga o jeziku danas je prečesto, i u nastavi i u javnosti, deklarativna. Stručnjake se nerijetko nuka da umjesto o jezičnim pitanjima raspravljaju o trivijalijama kao što su idiolekti političara ili javnih osoba. I mene su zadnjih godina u više navrata zvali iz različitih novina želeći da im komentiram stilove pojedinih saborskih zastupnika, gradonačelnika, stilsku funkciju citiranja u iskazima političara i sl. Nisam pristajao jer bi to bila zloupotreba struke, pa i način odustajanja od ozbiljnoga bavljenja njome.

HJ: Koliko se iz sadržaja *Kratke stilistike* i *Hrvatske stilistike* može iščitati tadašnji društveni i kulturološki kontekst, odnosno, jesu li se, osim na književnoteorijskim, tadašnje stilističke norme temeljile i na određenim društvenim vrijednostima?

KB: Mislim da sam donekle već odgovorio na to pitanje. Dodao bih još i ovo: Tomićeva i Filipovićeve knjige istodobno funkcioniraju kao priručnici nove discipline

STILISTIKA

Ivan Filipović

Kratka stilistika

Opisi

Ako hoćemo da u nekom obrazujemo živu sliku onoga, što u prostoru postoji ili biva, treba da mu to opišemo. Ono, čim se stvari među sobom razlikuju, po čem se jedna od druge razaznava, zovu se znakovi. Znakovi su glavni (bitni) i drugotni. Glavni su n. pr. znakovi kod ptica: topla crvena krv, nešenje jaja i perje; drugotni su: njihova veličina, boja perja, oblik kljuna i pančža. – Kod stola su glavni znakovi, da ima ploču i noge; a ostalo, kanoti: broj noga, stolnica, veličina, oblik, boja i tvar stola jesu sve drugotni znakovi.

(iz *Kratke stilistike* Ivana Filipovića, izvor: <https://stilistika.org/posebni-dio-prozaicki-slog>, pristupljeno 16. listopada 2019.)

u oče različiti razlozi njegova navođenja: „Ako sakupim u jedno, što je dosada razloženo, mogu tvrditi, da je naš hrvatski jezik: bogat u korjenikah i tvorkah, blagoglasan sa razmjerno uredjena gradiva, plastičan sbog divna ustroja, živ sa nebrojjenih promiena,

i čitanke uzornih primjera. Zadaća im je bila pridonijeti kultiviranju stila hrvatskih školaraca i svih zainteresiranih, ali i razvijanju domoljubnih osjećaja u čitatelja te bogaćenju njihovih intelektualnih potencijala. Rečeno posebice vrijedi za Tomićevu knjigu. Odlučivši se za obilje izvadaka iz opusa gotovo 200 domaćih i stranih autora, karlovački je profesor očito smjerao dvoje: svojim tekstom uputiti u elemente stilistike, a veoma izdašnim citatima pružiti raznovrsne dopunske informacije o književnosti, povijesti, znanosti i sl. U tome rudniku citata nađe se doista svašta – Kolumbovo pismo španjolskomu kralju Ferdinandu kao primjer historičkoga pisma, Šenoin tekst o Zagrebu u 16. vijeku kao primjer prostoga opisa, Kurelčev govor nad grobom Ljudevita Gaja kao primjer pogrebnoga govora itd. Ipak stilističara će najviše razveseliti dva primjera u poglavlju posvećenomu oblicima raspravljanja: prijevod znatnoga dijela Buffonova teksta *Discours sur le style* iz 1753. i Veberova rasprava o bogatstvu i ljepoti hrvatskoga jezika. Posvuda citirani Buffonov pristupni govor francuskoj akademiji, u kojemu se javlja krilatica *Stil je čovjek sâm*, nikad poslije nije preveden na hrvatski jezik, što samo potvrđuje golem potencijal Tomićeva priručnika. Veberova je, pak, rasprava ekstatična pohvala hrvatskomu jeziku u kojoj se susreću jezikoslovac i patriot, u kojoj emocije pripremaju tlo tvrdnji da je hrvatski jezik najbogatiji i najzvučniji među europskim jezicima. Dovoljno je navesti samo zaključnu rečenicu toga spisa da se

razgovjetan i krjepak po onomatopoeičkih riečih, kratak i krasan kroz dionike, preraszličit od sile raznih oblika, svakako vrstan bratimiti se svakim dapače i prednjačiti mnogomu drugomu jeziku.”

HJ: Proučavajući poglavlja i u *Kratkoj stilistici* i u *Hrvatskoj stilistici*, slobodno možemo reći da su Ivan Filipović i Janko Tomić postavili temelje hrvatske funkcionalne stilistike jer donose tumačenja i savjete o tome kako moraju izgledati različite pisane i govorene forme ovisno o komunikacijskim kontekstima i prigodama u kojima se ostvaruju.

KB: Posve ste u pravu. Iako je funkcionalna stilistika čedo 20. stoljeća, i Filipović i Tomić razlikuju iskaze prema njihovoj svrsi, sadržaju, tonu, kontekstu, poziciji pošiljatelja, karakteru primatelja i sl. Obojica pokazuju da isti postupak može izazvati različite učinke kao što različiti postupci mogu rezultirati sličnim učincima. Svijest o važnosti funkcionalne usmjerenosti iskaza najočitija je u njihovoj sklonosti što preciznijem razvrstavanju tekstova i iskaza te brojnim praktičnim savjetima kad treba posegnuti za kojom riječju, izrazom ili tonom, a kad ih je bolje izbjegavati. Lako bi se mogla argumentirati teza da se primjerice u Tomićevu priručniku pojavljuju elementi rudimentarnoga opisa razgovornoga, znanstvenoga i publicističkoga stila. I ne samo to – u toj knjizi, u dijelu koji se bavi pismima, današnji će čitatelj naći iscrpan opis i popis pisanih forma koje su iščezle, arhaizirane ili, pak, u funkcionalnom smislu bitno izmijenjene. Među ostalim Tomić raspravlja o prijateljskim, udvornim, poslovnim, poučnim, historičkim, filozofičkim, književnim i pastirskim pismima, o manifestima, proklamacijama *bulletinima*, izvješćima, svečanim pismima itd. Ukratko, uvjeren sam da će radoznao čitatelj – bio stilističar, jezikoslovac ili zainteresirani namjernik – naći *le plaisir du texte* u Tomićevoj i Filipovićevoj stilistici.

Uredništvo Hrvatskoga jezika zahvaljuje Vam na razgovoru, a portalu stilistika.org želimo još mnogo kvalitetnih e-izdanja.